

Van'da Sanat Yapıtı Olarak Dokunan Kilimlerden Örnekler

Examples of Kilims Woven as a Work of Art in Van

Mine Taylan

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü
email: minetayln@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2098-1948>

 Bu makale bilimsel etik ve kurallara uygun hazırlanmış ve intihal incelemesinden geçirilmiştir. Etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Atf (APA 7)/To cite this article

Taylan, M. (2021). Van'da sanat yapıtı olarak dokunan kilimlerden örnekler. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 27(47), 498-508. <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.938961>

Makale Gönderim Tarihi/Received: 18/05/2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 24/10/2021

Makale Yayın Tarihi/Published: 28/10/2021

Review Article / Derleme Makale

Öz

Van şehri ve çevresinde yün kilim dokumacılığı çok eski bir gelenektir. Ancak son yıllarda dokumacılığa olan ilgi azalmıştır. Bölgede kilim dokumacılığını canlandırmak için sosyal bir sorumluluk projesi başlatılmıştır. Projenin amacı; Van'da bulunan bazı kilim atölyelerinde üretimin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Bu kapsamda yurt içi ve yurt dışından gelen siparişler ile özel renk, desen ve ebatlarda kilim üretimi yapılmıştır. Günümüzde dokuma aynı zamanda bir sanatsal ifade biçimi olduğundan, bu siparişlerin bir kısmı sanatçılardan gelmiştir. Sanatçılar dokumacılar ile sürekli iletişim halinde kalarak yapıtlarının istedikleri kalitede dokunmasını sağlamışlardır. Çalışmada; dokumanın ortaya çıkışından ve modern dönemde bir sanat yapıtına dönüşmesinden bahsedilmiş, Jörg Niederberger, Mai-Thu Perret ve Ann Cathrin November Hoibo isimli sanatçılar için dokunan kilimlerden yirmi bir tanesi renk, desen ve kompozisyon açısından ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Dokuma, Kilim, Çağdaş Sanat, Van

Abstract

Kilim weaving in and around the city of Van is an ancient tradition. However, interest in weaving has decreased in recent years. A social responsibility project was initiated to revive kilim weaving in the region. The goal of the project is to ensure the sustainability of production in some rug workshops in Van. In this context, kilims in unique colors, patterns, and sizes were produced with domestic and international orders. Today, weaving is also an artistic expression; some of these orders came from artists. The artists kept in contact with the weavers and ensured that their works were woven in the quality they wanted. In this study, the beginning of weaving and its transformation into artwork in the modern period are mentioned. Twenty-one of the kilims woven in ateliers for artists named Jörg Niederberger, Mai-Thu Perret, and Ann Cathrin November Hoibo are discussed in terms of color, pattern, and composition.

Keywords: Weaving, Kilim, Contemporary Art, Van

1. Giriş

Başlangıçta temel bir ihtiyaçtan geliştirilen ve hala aynı işlev ile var olan dokumacılık, günümüzde sanatsal bir ifade biçimi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Modern sanat anlayışında disiplinler arası sınırların silinmesi, dokumayı resim, heykel gibi sanat alanlarına dâhil etmiştir. Bu durum; dokumanın ve dokuma malzemelerinin çok çeşitli şekillerde kullanımını mümkün kılmış, Lif Sanatının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dokuma resimlerle duvar panoları, üç boyutlu dokumalarla enstalasyonlar, heykeller yapılmakta, malzeme ve tekniğin tüm gücü kullanılmaktadır. Sanatçılar eserlerinde hazır dokunmuş materyalleri kullanabildikleri gibi, ayrıca kendileri dokuma yapabilmekte ya da atölyelerde dokutabilmektedirler. Bu makalede; Jörg Niederberger, Mai-Thu Perret ve Ann Cathrin November Hoibo isimli çağdaş sanatçıların Van'da bulunan kilim atölyelerinde birer sanat yapıtı olarak dokuttukları kilimlerden bahsedilmektedir. Esasında; bu atölyelerde daha fazla sanatçı için kilim dokunmuştur. Ancak bu üç sanatçının ifade biçimi ile kilimler tasarım açısından diğerlerinden ayrılmış ve makaleye konu olmuştur. Üç sanatçı için toplam kırk iki adet kilim dokunmuş olup bunlardan yirmi bir tanesi incelenmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışma betimsel modele dayalı nitel araştırma modeline uygun olarak yürütülmüştür. Veriler; çalışmaya konu olan kilimlerin dokunduğu atölyelerde yazarın sanat danışmanlığı yaptığı 2011-2020 yılları arasında toplanmıştır. Bu süreçte yazar, adı geçen sanatçılara Van'da ve İstanbul'da çevirmenlik yapmış, onların atölyeler ile sürekli iletişim halinde kalmalarını sağlayarak dokumaların takibine destek vermiştir. Ayrıca dokuma tarihi, dokumanın günümüz sanat anlayışındaki yeri ve çalışmaya konu olan sanatçıların güncel eserleri ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır.

3. Bulgular

Bulgular; dokumanın ortaya çıkışını, çağdaş sanat ile buluşmasını ve bu bağlamda Van'daki kilim atölyelerinde dokunan kilimleri içeren altı başlık altında ele alınmıştır.

3.1. Dokumanın Ortaya Çıkışı

Dokumacılık tarihinin ne kadar eskiye dayandığı tam olarak bilinmemektedir. “Toprak altındaki şartlara dayanaksız olan tekstil ürünleri ancak çok kuru ya da dondurucu iklimlere maruz kaldığı sürece varlıklarını koruyabilmiş ve günümüze ulaşabilmiştir” (Özay, 2001, s. 5). Arkeolojik kazılarda bulunan tekstil parçaları ve kil tabletlerde yazan bilgiler sayesinde dokumanın tarihi ve gelişimi hakkında fikir sahibi olunmaktadır.

Paleolitik ve Mezolitik devirlerde avcılık ve toplayıcılık ile yaşamını sürdüren insanların hayvan derileri ile örtündükleri düşünülmektedir. Daha sonra, değişen iklim koşullarına uygun giysiler edinme ihtiyacı doğmuştur. Bunun için gerekli şartlar ancak Neolitik devirde yerleşik hayata geçilmesi ile sağlanmıştır. Böylece dokumada kullanılan hammaddenin temini sağlanmış ve dokuma teknolojileri geliştirilmiştir (Fazlıoğlu, 1997, s. 1).

“Çatalhöyük kazılarında ortaya çıkarılan ve Neolitik devre ait olduğu düşünülen dokuma parçaları ile bu düşünce doğrulanmış, dokumacılığın M.Ö. 6000’lerde Anadolu’da var olduğu kanıtlanmıştır” (Yağan, 1978, s. 9). “Bu buluntular dokumacılığın büyük olasılıkla Anadolu’da ve bu tarihten daha da geride ortaya çıktığını göstermektedir” (Dölen, 1992, s. 276). “Sonrasında Çayönü’nde yapılan kazıda tespit edilen M.Ö. 7000’e tarihlenen geyik boynuzundan yapılmış bir aletin sapı üzerindeki dokuma parçası iken, 2013 yılında Çatalhöyük’te bulunan keten kumaş parçaları, Anadolu dokumacılığının ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir” (Uğurlu, 2018, s. 3-4).

Yerleşik hayata geçilmesi ile tarım ve hayvancılık başlamış, dokuma için gerekli olan bükülebilir lifler bitkilerden ve hayvanlardan elde edilmiştir. Tarımının yapılması ile bağlantılı olarak keten lifleri ve koyunun evcilleştirilmesi ile yün lifleri bu liflerin başında gelmektedir. “Yün kullanımı soğuk iklim şartlarından dolayı Anadolu’da başlamıştır” (Fazlıoğlu, 1997, s.6). Yün kilim dokumacılığında kullanılan bir lif türüdür. Bu yüzden Anadolu’da kilim dokumacılığı yaygın ve gelişmiştir. Kilim; atkı ipliklerinin çözgü ipliklerinin arasından geçerken çözgü ipliklerini kapattığı ve bu yüzden atkı yüzü diye adlandırılan bir havsız dokuma tekniğidir. Havsız dokumalar düz dokuma olarak adlandırılmakta ve sınıfın içine kilim dışında cicim, zili ve sumak dokuma teknikleri de girmektedir. Bunların hepsi atkı yüzü olup birbirinden farklı tekniklerdir. Ancak bütün düz dokumalar kilim olarak bilinmektedir. Genel olarak yaygı yapımında kullanılması yanı sıra heybe, yastık, çuval, torba gibi gündelik eşyalar da kilim tekniği ile dokunabilir. Ayrıca Avrupa tapestryleri de bunlar gibi atkı yüzü dokumalardır.

3.2. Sanatta Dokuma

Dokumanın bir sanat yapıtına dönüşmesinin en önemli örneği orta çağda kilise duvarlarını süsleyen, ancak kraliyet mensuplarının ve soyluların sahip olabileceği kadar değerli kılınan tapestryler olarak düşünülebilir. Çünkü bunlar üzerinde genellikle savaş ve av sahnelerinin, dini ve mitolojik hikayelerin ya da manzaraların yer aldığı anıtsal, dekoratif dokuma resimlerdir. Üzerindeki sahneler, özellikle insan figürleri tıpkı bir resim gibi gerçeğe yakın detaylandırılmış ve renklendirilmiştir. Günümüzde Victoria & Albert, Louvre Müzesi gibi prestijli müzelerde sergilenmektedirler (Görsel 1).

Görsel 1

Louvre Müzesi’inde Sergilenen Bir Tapestryden Detay

(Taylan, 2013a)

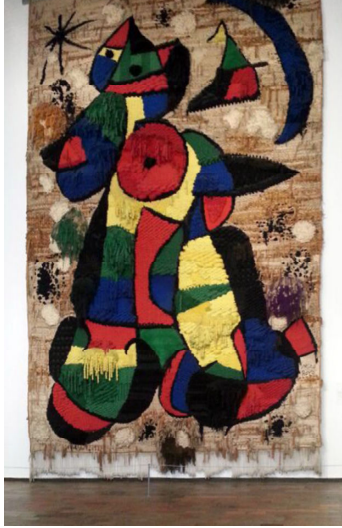
“18. yüzyılda makine endüstrisinin dünyayı ele geçirmeye başlaması ile tapestry dokumaları maddi açıdan ulaşılması güç ve üretim açısından zahmetli hale gelmiştir” (Acar, 2013, s. 52). “Ancak 19. yüzyılın sonunda makineleşmeye karşı direniş olarak gerçekleşen Art and Crafts (Sanat ve Zanaat) hareketi ve sonrasında uygulama esaslı tasarım eğitimine dayalı kurulan Bauhaus Okulu’nun getirdiği yeniliklerle dokuma geleneği canlanır” (Arslan, 2012, s. 48). 20. yüzyılda dokuma artık sanatsal bir ifade aracıdır ve dokuma eserler lif sanatı adı altında değerlendirilmektedir.

Lif Sanatı'nın oluşmasında 1962'de Fransız ressam Jean Lurçat önderliğinde düzenlenmeye başlayan ve 1992 yılına kadar devam eden Lozan Uluslararası Tapestry Bienali'nin etkisi büyüktür. İki yılda bir toplanan dokuma sanatçıları fikir alışverişlerinde bulunarak lif sanatının gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Özellikle Olga de Amaral, Magdalena Abakanowicz, Jolanta Ovidzka ve Woyciech Sadley gibi sanatçıların günümüz modern dokuma sanatını şekillendirdiği düşünülmektedir (Özay, 2001, s. 49).

“Bu dönemde Picasso, Miro, Matisse gibi sanatçıların tabloları dokunmuş dokuma sanatı resim disiplini ile bir araya gelmiştir. Günümüzde ressamların tabloları dokunmaya devam etmektedir” (Atlıhan, 2018, s. 152) (Görsel 2-3-5).

Görsel 2

Joan Miro'ya Ait Bir Tapestry

(Taylan, 2014a)

Bu birlikteliğin ülkemizdeki öncüleri Devrim Erbil (Sergi Kataloğu, 2019, s. 54-61), Zekai Ormanlı (Sergi Kataloğu, 2019, s. 78) ve Mustafa Asher (Görsel 3) gibi sanatçılardır.

Görsel 3

Mine Taylan Tarafından Dokunan, Mustafa Asher'e Ait Bir Tapestry

(Taylan, 2019a)

Ayrıca Sühandan Özay (Resim 4), Belkıs Balpınar (Sergi Kataloğu, 2018) ve Fırat Neziroğlu (Sergi Kataloğu, 2019, s. 71-75) lif sanatının Türk temsilcilerindedir.

Görsel 4

Sühandan Özay'a Ait Bir Dokuma

(Taylan, 2019b)

Yerli ve yabancı birçok sanatçı bienal (Örn: Contextile – Contemporary Textile Art Biennial, International Biennial of Fibre Art-SCYTHIA), sempozyum (Örn: International Textile and Fiber Art Symposium), sanat fuarı (Örn: International Fibre Art Fair) gibi platformlarda tekstil ürünleri ile yer almakta, dokumanın çağdaş sanat mecrasındaki yerini sağlamlaştırmaktadır. Sanatçıların bir kısmı kendi dokumalarını yaparken bir kısmı da tasarımlarını atölyelerde dokutmaktadır (Görsel 5). Van'da bulunan bazı kilim atölyelerinde sanatçılar tarafından sipariş edilen kilimler dokunmaktadır.

Görsel 5

Mine Taylan Tarafından Dokunan, Marit Bakken'e Ait Bir Tapestry

(Taylan, 2016)

3.3. Van Kilim Atölyelerinde Dokunan Kilimler

Dağlık ve soğuk bir bölge olan Van şehri ve çevresinde ana geçim kaynağı küçükbaş hayvancılıktır. Buna ve halkın yarı göçebe yaşam tarzına bağlı olarak bölgede yün kilim dokumacılığı çok eski bir gelenek olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak son yıllarda dokumacılığın yeterli geliri sağlamaması, dokuyucuların yaşlanması, köyden kente yaşanan göçler, gençlerin okumak için farklı şehirlere taşınması ve dolayısıyla yeni dokuyucuların yetişmemesi gibi nedenlerden ötürü kilim dokumacılığına olan ilgi azalmıştır. Bölgede dokuma geleneğini canlandırmak ve kadınlara iş imkânı sağlamak amacıyla İstanbul merkezli bir sivil toplum kuruluşu tarafından sosyal bir sorumluluk projesi geliştirilmiştir. Proje kapsamında Van şehrinin ücra köşelerinde faaliyet gösteren kilim atölyelerine maddi destek sağlanarak iyileştirme çalışmaları yapılmıştır. Atölyelerde dokunan

kilimler bir marka (Kilimworks) adı altında yurt içi ve yurt dışındaki pazarlarda alıcı bulmuştur. Satışlardan elde edilen gelirin yanı sıra toplanan bağışların tamamı atölyelerde çalışan kadınlara aktarılmıştır.

Atölyelerde hem Van-Hakkâri yöresine ait geleneksel desenli kilimler hem de modern desenli kilimler dokunmuştur. "Modern desenlerden Aşiret Kavgası deseni, bu markaya özgü bir desen olup özellikle yabancılar tarafından büyük ilgi görmüştür (Taylan, 2020, s. 784). Geleneksel ve modern desenli kilimlerin yanında müzelerde yer alan tarihi kilimlerin replikaları yapılmıştır. Bunların dışında sipariş üzerine özel ebat ve renklerde kilimler dokunmuştur. Bu kilimlerden bazılarının deseni geleneksel olmakla birlikte, bazılarının ise Jörg Niederberger, Mai-Thu Perret ve Ann Cathrin November Hoibo gibi yabancı sanatçıların tasarımlarından oluşmuştur. Bu bağlamda proje yalnızca geleneksel kilim dokumacılığının devamını sağlamamış ayrıca dokumanın çağdaş sanat anlayışında var olmasını desteklemiştir.

Sanatçılar tasarımlarının ölçü, renk ve desen ayrıntılarını içeren bir dosya hazırlamıştır (Görsel 6). Dokumada kullanılacak renkler hazırlanan bir renk kartelasından seçilmiştir. Bu kartela atölyelerde bulunan boyanmış iplerden hazırlanmıştır (Görsel 7). Atölyelerdeki dokumaların takibi için belli aralıklarla dokumanın aşamaları fotoğraflanmış, dokuyucu ve tasarımcı arasında sürekli bir iletişim sağlanmıştır.

Görsel 6

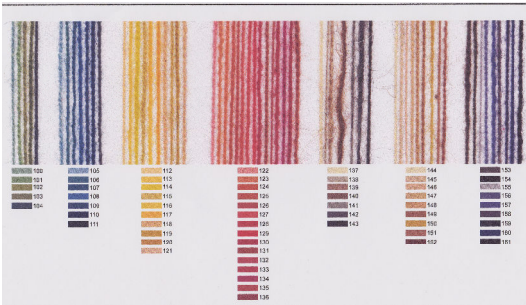
Jörg Niederberger Kilimi İçin Hazırlanan Desen ve Renk Şeması

(Taylan, 2019c)

Görsel 7

Mine Taylan Tarafından Hazırlanan Renk Kartelası

(Taylan, 2019d)

3.4. Jörg Niederberger Kilimleri

İsviçreli sanatçı Jörg Niederberger (1957) renk ve form esaslı soyut resimler yapmaktadır. Güçlü bir renk hassasiyetine sahip sanatçı bazı eserlerinde birim tekrarına başvurmuştur. Yapıtlarındaki renk skalası oldukça geniş olup bu renklerin çeşitli tonları ile derinlik ve dinamizm algısı oluşturur. Farklı boyutlardaki yüzeyleri renk ve biçim özelliklerine bağlı olarak bir araya getirmekte ve bir bütünü oluşturmaktadır (Görsel 8). Üç boyutlu eserleri ve binaların dış ve iç mekanlarını renklendirdiği çalışmaları ile disiplinler arası bir performans sergilemektedir. Van'da faaliyet gösteren kilim projesi ile yollarının kesişmesi bu bağlamda gerçekleşmiştir.

Görsel 8

Sonsuz ve Sonsuzluk, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1350x470 cm

(Niederberger, 2011)

2012-2016 yılları arasında Van'daki kilim atölyelerini ziyaret eden sanatçı, dokumacı kadımlara “Renk ve Biçim” üzerine eğitimler vermiştir. Bu eğitimlerin sonucunda sipariş ettiği kilimlerin kalitesi renk ve biçim açısından istediği seviyeye ulaşmıştır. Niederberger'in dokuttuğu kilimler soyut resimleri ile benzer özelliktedir. Sanatçı için üçgen formunun tekrarından oluşan, çok çeşitli renk ve tonların kullanıldığı kilimler dokunmuştur. Üçgen formu büyük-küçük, uzak-yakın dengesi kurularak kullanılmıştır.

Görsel 9

Bas 01 (Başlangıç 01) ve Bas 02 (Başlangıç 02) İsimli Jörg Niederberger Kilimleri

(Taylan, 2012)

Görsel 9'da görülen 12-535 ve 12-536 envanter numaralı bu iki kilim, Jörg Niederberger için 2012 yılında dokunan ilk kilimlerdir. Doğal boyalı ve boyanmamış saf yün kullanılmıştır. Kilimlerin her biri 140x225 cm olup; tasarımları yan yana dizilmiş büyük üçgen formlarından ve bu formların içine yerleştirilen küçük üçgenlerden oluşmaktadır. Planları aynı olmasına rağmen renk faktörü ile birbirinden ayrı iki kilim gibi görünmektedirler. Bu da tasarımda rengin etkisini göstermektedir.

Görsel 10

Şaheser/Wunderwerk İsimli Jörg Niederberger Kilimleri

(Niederberger, 2014a)

Görsel 10'da görülen 14-1495, 14-1496, 14-1497, 14-1498 envanter numaraları kilimler, 2014 yılında her biri 100x160 cm olan dört parçalık bir seri şeklinde dokunmuştur. Her kilimin kendine ait bir kompozisyonu olduğu gibi, dört kilim yan yana bir bütün oluşturmaktadır. Kullanılan malzeme doğal boyalı saf yün olup çözümler renklidir. Tek renkten oluşan geniş alanlarda baklava/üçgen dokular yer almaktadır (Görsel 11). Bu alanlara serpiştirilen küçük üçgen/baklava birimler, tasarımda büyük/küçük ilişkisine bağlı olarak monotonluğu bozmakta, farklı odak noktaları oluşturarak dinamizm yaratmaktadır.

Görsel 11

Jörg Niederberger İçin Dokunan Kilimlerden Bir Detay

(Taylan, 2014b)

Görsel 12

Üçgen/Dreiecke İsimli Jörg Niederberger Kilimleri

(Niederberger, 2014b)

Görsel 12'de envanter numarası 14-1460, 14-1517, 14-1518, 14-1519, 14-1522, 14-1525, 14-1526 olan kilimler görülmektedir. Yapım yılı 2014 olan seride ölçü 50x80 cm'dir. Çözgü rengi tasarıma göre farklılık göstermektedir. Kilimlerde boyanmamış ve doğal boyalı saf yün kullanılmıştır.

Görsel 13

2013 Yılında Jörg Niederberger İçin Dokunmuş Bir Kilim, Env. No: 13-998

(Taylan, 2013b)

Resim 13'de yer alan kilim, üzerindeki desenler açısından dikkat çekicidir. Kilimin yarısında tipik Jörg Niederberger deseni, diğer yarısında ise geleneksel Van-Hakkâri kilim desenlerinden biri olan Şhvani vardır. Atölyelerde bunun gibi iki farklı desenin beraber ve birbiri ile ilişkisiz bir şekilde kullanıldığı kilimler dokunmuş, oldukça ilgi görmüştür (Taylan, 2020, s. 789-790). Tezgâh başındaki dokuyucunun değişmesi ve başka bir dokuyucunun yeni bir desene başlaması ile bu tür kilimlerin ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu kilimi sanatçı satın alarak koleksiyonuna eklemiştir. Sanatçı 2014 yılında aynı atölyelerde fou L'art Projesi'ni başlatmış, proje kapsamında dokumacılara kalıp baskı yöntemini öğreterek özel tasarım fular üretimini sağlamıştır. Jörg Niederberger; çeşitli makale, çalıştay, sergi ve eğitimler ile sanat hayatına devam etmekte, Zürih'teki atölyesinde kalabalık sanatçı ekibi ile çalışmalarını sürdürmektedir.

3.5. Mai-Thu Perret Kilimleri

İsviçre'nin Cenevre şehrinde doğan Mai-Thu Perret (1976); Dadaizm ve Konstrüktivizm'den Bauhaus tasarım anlayışına kadar 20. yüzyıl sanat hareketlerinin yanı sıra, feminist düşünceler, el sanatları ve edebi metinleri bir araya getirerek disiplinler arası işler üreten bir sanatçıdır. Perret'in Van'daki atölyeler ile çalışması 2013 yılında İstanbul'da düzenlenen Moving Museum sergisine dayanmaktadır.

Moving Museum; dünyadaki önemli merkezlerde yerel sanat ve sanatçılar ile küresel sanatçıları bir araya getirmeyi amaçlayan göçebe bir sergi projesidir. Projenin İstanbul ayağı 35 uluslararası, 11 yerel sanatçının katılımı ile 28 Ekim-14 Aralık 2014 tarihleri arasında Şişhane Otoparkında gerçekleşmiştir. Mai-Thu Perret Van kilim atölyelerinde dokuttuğu dört kilimle sergide yer almıştır (Görsel 14).

Görsel 14

The Moving Museum at Şişhane Otopark: Mai-Thu Perret kilimleri. Env. No:14-1703, 14-1708, 14-1709, 14-1725, 125x220 cm

(Mousse, 2014)

Sanatçı daha sonra atölyeler ile irtibatını kesmemiş, 2019 yılına kadar beş adet kilim daha dokutmuştur. Bu kilimler en büyüğü 6,5 metrekareyi bulan büyük ebatlı kilimlerdir. Mai-Thu Perret kilimlerinde renk çeşitliliği az olup tasarım büyük geometrik formların tekrarı ya da serpiştirilmesine dayanmaktadır. Sanatçı kilimleri tek başına duvarda sergilediği gibi, enstalasyonlarının bir parçası haline getirmiştir (Görsel 15-16).

Görsel 15

Mai-Thu Perret'nin 2015 Yılında Paris'te Gerçekleşen Bir Sergisi

(Perret, t.y.a)

Görsel 16

Mai-Thu Perret'in 2019 yılına ait bir enstalasyonu

(Perret, t.y.b)

3.6. Ann Cathrin November Hoibo Kilimleri

Ann Cathrin November Hoibo Norveçli bir tekstil sanatçısıdır. Oslo National Academy'de el sanatları üzerine eğitim görmüştür. Yapıtları çoğunlukla dokumalardan oluşmakla birlikte dokumalarında metal, naylon, plastik ve seramik parçaları gibi farklı malzemeler kullanmaktadır (Görsel 17). Ayrıca üç boyutlu eserleri ve tuval üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Görsel 17

Ann Cathrin November Hoibo'ya Ait Bir Dokuma Serisi

(November Hoibo, t.y.)

Sanatçının Van kilim atölyelerinde dokuttuğu kilimler Mai-Thu Perret'nin kilimleri gibi Moving Museum projesi kapsamında 2014 yılında İstanbul Şişhane Otoparkında sergilenmiştir. Kilimler beyaz zemin üzerine serpiştirilmiş siyah sembol ve motiflerden oluşmaktadır. Kullanılan malzeme boyanmamış saf yündür. Uzun saçaklar sanatçının talebi üzerine bırakılmıştır. Kilimlerin ölçüsü 80x150 cm'dir. (Görsel 18).

Görsel 18

The Moving Museum at Şişhane Otopark: Ann Cathrin November Hoibo kilimleri

(Taylan, 2014)

4. Sonuç

Dokumanın ortaya çıkışı insanlığın barınma, ısınma ve örtünme gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması ile ilişkilendirilmektedir. Yerleşik yaşamın getirdiği tarım ve hayvancılık malzeme açısından, geliştirilen teknolojiler üretim kapasitesi açısından dokumacılığın gelişimine hız vermiştir. Estetik değerlerin etkisiyle devreye renk ve desen girmiş dokuma sanatının temelleri atılmıştır. Anadolu toprakları dokuma geleneğinin ana vatanı olarak görülmekte, Anadolu'da en az 9000 yıldır dokuma yapıldığı düşünülmektedir. Mezopotamya, Hindistan, Çin, Peru, Mısır gibi bölgeler diğer önemli dokuma merkezleridir. Başlangıçta gündelik ihtiyaçları karşılayan tekstil ürünleri, zamanla bölgelerin coğrafi ve kültürel özelliklerini taşıyan malzeme ve desenler ile süslü eşyalar haline almıştır. Yapımının zaman alması, zahmetli oluşu ve bunun getirdiği maliyet dolayısıyla elde edilmesi güç, değerli ve zenginlik göstergesi birer obje olarak algılanmışlardır. Avrupalı ressamların tablolarında soyluluk temsili olarak resmettiği Anadolu halıları ve yalnızca saray mensuplarının sahip olabildiği orta çağ Avrupa tapestryleri buna örnektir. Ayrıca bunlar kiliseleri süsleyecek kadar değerli görülmüştür.

19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile yaşanan gelişmeler dokumaların daha ucuz ve kolay yollarla üretilmesine sebep olmuş, zanaat önemini yitirmeye başlamıştır. Makineleşme dünyayı her yönüyle değiştirirken sanatta modern akımların ortaya çıkmasına, sanat disiplinleri arasındaki sınırların belirsizleştiği yeni bir çağın başlamasına ön ayak olmuştur. Bu bağlamda yaşanan yenilikler sanat ve zanaat ilişkisini gündeme taşımış, geleneğin modern dünya ile uyumu üzerinde durulmuştur. 20. yüzyılda dokuma geleneği yeniden canlanırken farklı disiplinler ile bir araya gelmiştir. Picasso, Matisse ve Miro gibi çağdaş sanatın öncüsü kabul edilen ressamların yapıtları dokuma atölyelerinde devasa dokuma resimlere dönüşürken dokuma, yenilikçi ve sınırları olmayan biçimiyle bir ifade aracı olarak artık lif sanatı adı altında anılmaya başlanmıştır. 1962'de düzenlenmeye başlanan Lozan Uluslararası

Tapestry Bienali'nin lif sanatının mayası olduğu, bienale katılan sanatçıların ise bu sanatı şekillendirdiği düşünülmektedir. Bienal şu an düzenlenmiyor olsa da lif sanatının çağdaş yapıtları ile hala etkisini sürdürmektedir. Günümüzde malzeme ve teknik açısından sınır tanımayan tekstil ürünleri sergilerde yer almaktadır.

Makaleye konu olan kilimler disiplinler arası sanat bağlamında sanatçı-dokumacı birlikteliğinin ürünleridir. Jörg Niederberger, Mai-Thu Perret ve Ann Cathrin November Hoibo 2012-2019 yılları arasında Van'daki kilim atölyelerinde tasarımlarını dokutmuş, üretim sürecinde dokumacılarla sürekli temas halinde kalarak dokumanın gidişatını yönetmişlerdir. Toplamda 42 tane kilim dokunmuş hepsinde kullanılan malzeme doğal boyalı saf yün ya da boyanmamış yani koyunun kendi yünü, teknik ise kilim dokuma tekniği olmuştur. Bu dokumalardan 21 tanesi makalede yer almıştır. Kilimler sanatçıların özgün ifade biçimini temsil eden renk ve desen özellikleri taşımaktadır. Jörg Niederberger kilimleri küçük geometrik formların tekrarından ve çok çeşitli renk tonlarından oluşurken, Mai-Thu Perret kilimlerinde büyük geometrik formlara az sayıda renk eşlik etmektedir. Ann Cathrin November Hoibo kilimleri ise yalın, siyah-beyaz renklerde olup çeşitli semboller içermektedir. Dokumalar bittiğinde hem tek başlarına hem de sanatçıların diğer işleri ile, onların bir parçası gibi sergilenmişlerdir. Bu kilimler; disiplinler arası sanat bağlamında sanatçı-dokumacı iş birliği ürünleri olarak dokuma geleneğinin modern sanat kuralları içinde devamını sağlaması açısından önem arz etmektedir. Diğer yandan ülkemizde gerçekleşen uluslararası bir birliktelik olması açısından değerlidir. Yaşadığımız toprakların dokumanın ortaya çıkışına ev sahipliği yaptığı düşünüldüğünde bu iş birliğinin burada devam etmesi şaşırtıcı değildir.

Kaynakça

- Acar, S. (2013). Tapestry geleneğinden lif sanatına geçiş sürecinde Jagoda Buic ve sanatsal çalışmaları. *Yedi, Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, 9, 51-59. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203731>
- Arslan, S. (2012). Resmin dokunması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 45-57. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1724422>
- Atlıhan, Ş. (2018). A Nomad's art kilims of Anatolia. D. Shaffer, B. David (Ed.), *The Anatolian weaving tradition today*. (s. 134-153) içinde. HALI Publications. <https://museum.gwu.edu/sites/g/files/zaxdzs3226/f/A%20Nomads%20Art%20Catalogue.pdf>
- Dölen, E. (1992). *Tekstil tarihi*. Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Fazlıoğlu, İ. (1997). *Eski çağda dokuma*. Eski Çağ Enstitüsü Yayınları.
- Mousse. (2014). *The Moving Museum at Şişhane Otopark: Mai-Thu Perret kilimleri* [Fotoğraf]. Moussemagazine <http://moussemagazine.it>
- Niederberger, J. (2011). *Malerei in situ II-Te deum I* [Resim]. Joergniederberger. <http://www.joergniederberger.ch>
- Niederberger, J. (2014a). *Şaheser/Wunderwerk isimli Jörg Niederberger kilimleri* [Fotoğraf]. <http://www.joergniederberger.ch>
- Niederberger, J. (2014b). *Teppiche/Kilim-Markt Basar* [Fotoğraf]. <http://www.joergniederberger.ch>
- November Hoibo, A. C. (t.y.). *Ann Cathrin November Hoibo works* [Fotoğraf]. Carl Freedman Gallery. <https://carlfreedman.com/artists/ann-cathrin-november-hoibo/>
- Özay, S. (2001). *Dünden bugüne dokuma resim sanatı*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Perret, M. T. (t.y.a). *Mai-Thu Perret'nin 2015 yılında Paris'te gerçekleşen bir sergisi* [Fotoğraf]. Galerie Francesca Pia. <https://www.francescapia.com/artists/mai-thu-perret/selected-works>
- Perret, M. T. (t.y.b). *Mai-Thu Perret'in 2019 yılına ait bir enstalasyonu* [Enstalasyon]. Galerie Francesca Pia. <https://www.francescapia.com/artists/mai-thu-perret/selected-works>
- Sergi Kataloğu. (2018). *Dokuma-ma*. Anna Laudel Galeri.
- Sergi Kataloğu. (2019). *Tapestry dokunmuş hikayeler*. Anna Laudel Galeri.
- Taylan, M. (2012). *Bas 01 (Başlangıç 01) ve Bas 02 (Başlangıç 02) isimli Jörg Niederberger kilimleri* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2013). *Louvre Müzesi'nde sergilenen bir tapestryden detay* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2013b). *2013 yılında Jörg Niederberger için dokunmuş bir kilim, Env. No: 13-998* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2014a). *Joan Miro'ya ait bir tapestry* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.

- Taylan, M. (2014b). *Jörg Niederberger için dokunan kilimlerden bir detay* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2014c). *The Moving Museum at Şişhane Otopark: Ann Cathrin November Hoibo kilimleri* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2016). *Mine Taylan tarafından dokunan, Marit Bakken'e ait bir tapestry* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2019a). *Mine Taylan tarafından dokunan, Mustafa Asher'e ait bir tapestry* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2019b). *Sühandan Özey'a ait bir dokuma* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2019c). *Jörg Niederberger kilimi için hazırlanan desen ve renk şeması* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2019d). *Mine Taylan tarafından hazırlanan renk kartelası* [Fotoğraf]. Mine Taylan kişisel arşivi.
- Taylan, M. (2020). Van-Hakkâri kilimlerinde yeni bir desen: Aşiret kavgası. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, 13(30), 778-796. <https://doi.org/10.12981/mahder.726392>
- Uğurlu, S. S. (2018). *Geleneksel tekstil teknikleriyle yeni sanatsal çalışmalar* (Tez No. 541153) [Sanatta Yeterlik, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü]. Yüksek Öğretim Kurulu Tez Merkezi.
- Yağan, Y. (1978). *Türk dokumacılığı*. Türkiye İş Bankası Yayınları.